

**ТУРИЗМОТ КАКО ПЕРСПЕКТИВА ЗА РЕТКО НАСЕЛЕНИТЕ
РУРАЛНИ ПРОСТОРИ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА
МАКЕДОНИЈА И ВО РЕГИОНОТ НА ЈУЖНА И ИСТОЧНА
СРБИЈА**

УРЕДНИЦИ

БИЛЈАНА ПЕТРЕВСКА

АЛЕКСАНДРА ТЕРЗИЌ

МАКЕДОНСКА АКАДЕМИЈА
НА НАУКИТЕ И УМЕТНОСТИТЕ
(МАНУ)

Билјана Петревска, Александра Терзиќ
(уредници)

**ТУРИЗМОТ КАКО ПЕРСПЕКТИВА
ЗА РЕТКО НАСЕЛЕНИТЕ РУРАЛНИ ПРОСТОРИ ВО
РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА
И ВО РЕГИОНОТ НА ЈУЖНА И ИСТОЧНА СРБИЈА**

Скопје, 2022

Уредници

Билјана Петревска
Александра Терзиќ

Автори на поглавја

Александра Терзиќ
Билјана Петревска
Марија Дробњаковиќ
Никола Димитров
Петар Намичев
Злата Вуксановиќ-Мацура
Милован Миливојевиќ

ТУРИЗМОТ КАКО ПЕРСПЕКТИВА ЗА РЕТКО НАСЕЛЕНИТЕ РУРАЛНИ ПРОСТОРИ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА И ВО РЕГИОНОТ НА ЈУЖНА И ИСТОЧНА СРБИЈА

Рецензенти: Иванка Нестороска, Невена Ќурчиќ, Марија Таковска

Лектор: Николинка Нолевска

Дизајн на корицата, Фотографија: Александра Терзиќ

Издавач: Македонска академија на науките и уметностите

CIP – Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

332.1:338.483(497.7)

332.1:338.483(497.11-13)

332.1:338.483(497.11-11)

ТУРИЗМОТ како перспектива за ретко населените рурални простори во Република Северна Македонија и во Регионот на Јужна и Источна Србија [Електронски извор] / [автори Александра Терзиќ ... [и др.] ; уредници Билјана Петревска, Александра Терзиќ]. - Скопје : Македонска академија на науките и уметностите, 2022

Начин на пристапување (URL):

http://manu.edu.mk/wp-content/uploads/2022/09/7.1.2-%D1%84%D0%B8%D0%BD-%D0%A1%D1%82%D1%83%D0%B4%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%9C%D0%90%D0%9D%D0%A3-%D0%A1%D0%90%D0%9D%D0%A3-%D0%A2%D1%83%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BC%D0%BE%D1%82-_.pdf

- Текст во PDF формат, содржи 269 стр., илустр. - Наслов преземен од екранот. - Опис на изворот на ден 23.9.2022. - Други автори: Билјана Петревска, Марија Дробњаковиќ, Никола Димитров, Петар Намичев, Злата Вуксановиќ-Мацура, Милован Миливојевиќ. - Summary

ISBN 978-608-203-354-9

1. Терзиќ, Александра [автор] [уредник] 2. Петревска, Билјана [автор] [уредник] 3. Дробњаковиќ, Марија [автор] 4. Димитров, Никола [автор] 5. Намичев, Петар [автор] 6. Вуксановиќ-Мацура, Злата [автор] 7. Миливојевиќ, Милован [автор]
а) Рурални средини -- Туризам -- Македонија б) Рурални средини -- Туризам -- Јужна Србија в) Рурални средини -- Туризам -- Источна Србија

COBISS.MK-ID 58208773

СОДРЖИНА

ПРЕДГОВОР	5
Билјана ПЕТРЕВСКА и Александра ТЕРЗИЌ	
1 ГЛАВА. ВОВЕДНИ НАПОМЕНИ ЗА ИСТРАЖУВАЊЕТО НА ТУРИСТИЧКИТЕ ПЕРСПЕКТИВИ НА ИЗБРАНИТЕ РЕТКО НАСЕЛЕНИ РУРАЛНИ ПРОСТОРИ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА И ВО РЕГИОНОТ НА ЈУЖНА И ИСТОЧНА СРБИЈА	7
1. Вовед	8
2. Цели и истражувачките прашања	10
3. Методологија	11
Марија ДРОБЊАКОВИЌ и Александра ТЕРЗИЌ	
2 ГЛАВА. ОДРЖЛИВ РАЗВОЈ НА РУРАЛНИТЕ ПРОСТОРИ	16
1. Теориски основи на концептот за одржлив развој на руралните простори	17
2. Одржлив рурален туризам	22
Александра ТЕРЗИЌ, Никола ДИМИТРОВ, Билјана ПЕТРЕВСКА и Милован МИЛИВОЈЕВИЌ	
3 ГЛАВА. ТУРИСТИЧКАТА ПОНУДА НА РУРАЛНИОТ ТУРИЗАМ ВО НАЦИОНАЛНИ РАМКИ: РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА И РЕГИОНОТ НА ЈУЖНА И ИСТОЧНА СРБИЈА	32
1. Генерални напомени за туристичката понуда на руралниот туризам во национални рамки: Република Северна Македонија и Србија	33
2. Руралниот туризам во Република Северна Македонија	36
3. Руралниот туризам во Србија	46
3.1. Карактеристики на руралниот простор во Регионот на Јужна и Источна Србија	52
3.2. Туристички дестинации во Регионот на Јужна и Источна Србија	54
4. Вклучување на ретко населените рурални простори во туристичката понуда	61
4 ГЛАВА. ИЗБРАНИ РЕТКО НАСЕЛЕНИ РУРАЛНИ ПРОСТОРИ СО ПОТЕНЦИЈАЛ ЗА ТУРИСТИЧКИ РАЗВОЈ	67
Билјана ПЕТРЕВСКА, Никола ДИМИТРОВ и Петар НАМИЧЕВ	
ИЗБРАНИ РЕТКО НАСЕЛЕНИ РУРАЛНИ ПРОСТОРИ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА СО ПОТЕНЦИЈАЛ ЗА ТУРИСТИЧКИ РАЗВОЈ	68
1. Предлог-туристичка дестинација 1: Б'с и Варовиште	68
Село 1: Б'с	70
Село 2: Варовиште	74
Туристичка валоризација на предлог-туристичката дестинација 1	77
2. Предлог-туристичка дестинација 2: Конско, Серменин и Хума	80
Село 1: Конско	82
Село 2: Серменин	85
Село 3: Хума	89
Туристичка валоризација на предлог-туристичката дестинација 2	93
3. Предлог-туристичка дестинација 3: Велмевци, Големо Илино и Железнец	95
Село 1: Велмевци	97
Село 2: Големо Илино	101
Село 3: Железнец	105
Туристичка валоризација на предлог-туристичката дестинација 3	108
4. Предлог-туристичка дестинација 4: Гари, Јанче и Тресонче	110
Село 1: Гари	112
Село 2: Јанче	117
Село 3: Тресонче	121
Туристичка валоризација на предлог-туристичката дестинација 4	126
5. Предлог-туристичка дестинација 5: Нежилово, Ореше и Папрадиште	129
Село 1: Нежилово	131
Село 2: Ореше	135
Село 3: Папрадиште	138
Туристичка валоризација на предлог-туристичката дестинација 5	141

Александра ТЕРЗИЌ, Марија ДРОБЊАКОВИЌ, Злата ВУКСАНОВИЌ-МАЦУРА и Милован МИЛИВОЈЕВИЌ	
ИЗБРАНИ РЕТКО НАСЕЛЕНИ РУРАЛНИ ПРОСТОРИ ВО РЕГИОНОТ НА ЈУЖНА И ИСТОЧНА СРБИЈА СО ПОТЕНЦИЈАЛ ЗА ТУРИСТИЧКИ РАЗВОЈ	145
1. Предлог-туристичка дестинација 1: Рам, Острово, Брњица и Мироч	145
Село 1: Рам	147
Село 2: Острово	151
Село 3: Брњица	155
Село 4: Мироч	160
Туристичка валоризација на предлог-туристичката дестинација 1	163
2. Предлог-туристичка дестинација 2: Илино, Сесалац и Езеро	165
Село 1: Илино	167
Село 2: Сесалац	171
Село 3: Езеро	176
Туристичка валоризација на предлог-туристичката дестинација 2	179
3. Предлог-туристичка дестинација 3: Долна Каменица, Јаловик Извор, Балта Бериловац и Куштица	182
Село 1: Долна Каменица	184
Село 2: Јаловик Извор	189
Село 3: Балта Бериловац	193
Село 4: Куштица	197
Туристичка валоризација на предлог-туристичката дестинација 3	201
4. Предлог-туристичка дестинација 4: Височка Ђржана, Славиња, Гостуша и Поганово	204
Село 1: Височка Ђржана	206
Село 2: Славиња	210
Село 3: Гостуша	214
Село 4: Поганово	220
Туристичка валоризација на предлог-туристичката дестинација 4	225
5. Предлог-туристичка дестинација 5: Зебица	228
Село Зебица	230
Туристичка валоризација на предлог-туристичката дестинација 5	234
Александра ТЕРЗИЌ	
5 ГЛАВА. СПОРЕДБЕНА АНАЛИЗА НА ТУРИСТИЧКИТЕ ПОТЕНЦИЈАЛИ НА СЛАБО НАСЕЛЕНИТЕ РУРАЛНИ ПРОСТОРИ: РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА И РЕГИОНОТ НА ЈУЖНА И ИСТОЧНА СРБИЈА	239
1. Споредбена анализа на туристичките потенцијали	240
2. Можности за туристички активности	248
2.1. Можности за туристички активности во руралните дестинации во Република Северна Македонија	250
2.2. Можности за туристички активности во руралните дестинации во Регионот на Јужна и Источна Србија	252
Александра ТЕРЗИЌ и Билјана ПЕТРЕВСКА	
6 ГЛАВА. ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА ОД ИСТРАЖУВАЊЕТО НА ТУРИСТИЧКИТЕ ПЕРСПЕКТИВИ НА ИЗБРАНИТЕ РЕТКО НАСЕЛЕНИ РУРАЛНИ ПРОСТОРИ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА И ВО РЕГИОНОТ НА ЈУЖНА И ИСТОЧНА СРБИЈА	256
SUMMARY	264

SUMMARY

The study, entitled „Tourism as a Perspective for Sparsely Populated Rural Areas of North Macedonia and the Region of South and East Serbia“, is a result of the dedicated joint efforts of research teams from North Macedonia and Serbia. It is placed in the form of a comparative study, assuming that sparsely populated areas in these countries face the same or similar problems. Also, it sees tourism as a multidimensional activity and a revitalization tool for the peripheral rural areas. Within this book, six sections explore various aspects of rural tourism. Starting with a brief introduction, then a theoretical and methodological approach, followed by the literature review on issues of sustainable development of the countryside, the study focused on tourism development potentials.

An overview of North Macedonia and Serbia as tourist destinations is given, and the current state and potential of selected rural destinations and villages are thoroughly examined. North Macedonia and Serbia are both predominantly agrarian countries, with more than 80 % of national territories being rural. These are dominated by hilly-mountainous areas, with a temperate continental climate, sufficient fertile land, rich in forests, with magnificent landscapes and hydrographic potentials. They are equally rich in history, diverse traditions and cultures, well-known for their gastronomy and hospitality, and they provide a great variety of activities in open space. Therefore, there is an urgent need to direct local, regional and national policies towards rural development and the diversification of the rural economy. The future development potential of these countries is broadly reflected in the restructuring of agriculture and the focus on strategically exploiting the natural potential of villages, closely related to tourism.

Rural development is seen as a strategic goal, which is confirmed by introspective to multiple strategic documents. Generally, rural areas in North Macedonia and Serbia develop spontaneously, without continuous and strategic long-term policies. During the intense industrial and urban development of the last four decades, rural areas are treated as resources for food production, labor, industrial raw materials, etc. This led to the abandonment, neglect, and economic devastation of villages. Only after the economic collapse and transition period, which resulted in the stagnation and declining vitality of villages, were the policies refocused on rural areas that were burdened with numerous structural problems. As follows, these rural areas are characterized by a pronounced regional imbalance based on demographic, economic, agrarian characteristics, and public-social capital. The existing urban-rural relationships affect the opportunities and directions of the future development of these rural areas.

The rural areas of Serbia and North Macedonia are characterized by a vast diversity in terms of geomorphological, demographic, and cultural characteristics. Also the variety of infrastructural equipment and socio-economic conditions and developmental patterns exist as well. There is unevenness in the intensity and dynamics of development processes. Complex geographical and socio-economic factors ultimately led to the formation of diverse types of settlements, whose transformation dynamics and harmonization with modernity trends take place at various speeds. Noting that without agriculture, there could be no villages and rural communities, without villages with essential infrastructure, natural and socio-cultural capital, there would be no tourism, nor would villages become an attractive place for living. Thus, among the goals of sustainable development of the countryside, diversification of the rural economy takes an important place. That is, the development of supplementary non-agricultural activities based on local characteristics (craftsmanship, productivity, services, start-up companies, etc.) to reduce the pressure on natural resources and create greater rural resilience in communities facing changes in the natural environment and economic stability.

Due to justified limits, the study focuses on selected rural destinations with potential for tourism development, based on field research conducted in sparsely populated villages in two neighboring countries, North Macedonia and Serbia. Each selected destination was presented with an outline of natural, anthropogenic, and ethno-ambiental resources as well as the state of the existing infrastructure at the destination.

Based on the territorial division and spatial distribution, destinations were selected in accordance to the statistical regions (NUTS 3 classification). Therefore, in North Macedonia, five destinations were selected and 14 villages were presented in more detail. Namely, in the North-eastern region, villages B's and Varovište, in the Southeast region, villages of Konsko, Sermenin, and Huma, as well as Velmevci, Golemo Ilino, and Železнец in the Pelagoniski region were explored. In the South-western region village of Gari and in the Pološki region the villages Janče and Tresonče were presented, followed by the villages of Nežilovo, Oreše, and Papradište in the Vardar region.

In the region of South and East Serbia (NUTS 2 level), five destinations with 15 villages were presented. First, the area of Braničevo and Bor districts, with the villages of Ram, Ostrovo, Brnjica, and Miroč on the banks of the Danube river, was explored. Next, the rural destination is envisioned in the Zaječar district with villages Ilino, Sesalac, and Jezero in the surroundings of Sokobanja and Rtanj Mt. Two prospecting rural destinations are positioned on the outskirts of the Balkan Mt. in Knjaževac, Zaječar, and Pirot districts, with picturesque villages: Donja Kamenica, Jalovik Izvor, Balta Berilovac, Čuštica, Visočka Ržana, Slavinja, Gostuša, and Poganovo. The fifth destination was in the Toplica district within Kuršumlja municipality, represented by the small village of Zebica.

The rural resources were then evaluated based on the rural territorial capital, and further compared between countries to sublimate common problems and perspectives in researched areas. Due to their continental character and hilly-mountainous relief, both countries have well-preserved natural environments, an abundance of rivers, lakes, and springs, which to a certain extent justify the direction of rural tourism development in the peripheral rural areas of exceptional ambient values. Specifically, when it comes to rural tourism resources in North Macedonia and Serbia, the tourism offer is dominated by the experience of aesthetics and comfort, a preserved nature and authentic rural ambiance, ethnic characteristics and expressed hospitality and high-quality organic food.

Through the application of different methods, including tourism valorization of the rural capital that was performed separately for each selected destination, a comparison between the regions and countries was enabled. Thus, the study provides a comprehensive overview of the assessment of the feasibility of the proposed measures related to the potential development of rural tourism with respect to technical, economic, cultural, institutional, managerial and geographical aspects. Considering the existing potentials and perspectives of the sparsely inhabited areas of Northern Macedonia and southeastern parts of Serbia, great similarities are noted, both in terms of resources and in developing trends.

The evaluation of rural capital showed that natural resources with certain cultural capital, supported by some local initiatives and the traditional hospitality of locals, are considered a basic prerequisite for tourism business start-ups. Besides, the process of introducing tourism in these areas is still in its initial stage. However, the basic limitations are seen in the lack of economic and infrastructural capital, primarily traffic and communal infrastructure, and catering facilities. The level of diversification of the rural economy in analyzed rural areas is very low.

In South and East Serbia, services make up about 6 – 7 %, while only 12.4 % of rural households in Serbia are conducting additional economic activities. Only 0.7 % is directly involved in tourism, with obvious regional disproportion, with a quarter of all tourist rural households being located in a single district - Zlatibor district. North Macedonia, on the other hand, has a more proportional distribution of rural tourism destinations, except for the Skopje region. In North Macedonia, about 15.4 % of hospitality facilities are located in rural municipalities. There is an inadequate and underdeveloped communal infrastructure, lack of basic public institutions and services, and the perception of poor quality of rural life compared to the neighboring urban settlements. The effects of poor living conditions caused enormous migrations from villages to towns, so currently all analyzed villages might get the epithet of „abandoned“ or „seasonal villages“.

The study envisioned the market positioning of chosen rural tourism destinations within regions and municipalities. The goal is their further inclusion in development plans and strategic documents with an emphasis on diversification of the existing tourism offer and deeper connection with rural tourism. More

specifically, an assessment of expected benefits for the municipalities and regions to which selected villages belong is conducted. At the same time, recommendations are given for future directions of tourism development, by creating studies and projects closely interlinked with sustainable rural tourism development.

The positive effects of rural tourism development can be seen in the ability of tourism to initiate new economic activities, establish contacts between isolated village communities and other people and places, and enable resettlement and better functionality of rural areas. Rural tourism in selected villages is focused on accommodation in rural tourism households, which provides direct economic effects for the rural communities. However, other forms of tourism also use rural resources to some extent, in the form of optional short-term visits and excursions to ethno-villages, museums and restaurants. When it comes to villages analyzed in this particular study, short-term visits and specific forms of second-home tourism are much more present compared to the traditional countryside vacations.

Apart from the multiple positive effects of tourism development, special cautionary measures are needed, as tourism activities also might produce a transformation of traditional rural culture and habits. Tourism activities in uncontrolled circumstances often result in either the commodification of rural areas or a certain antagonism between locals and tourists, especially if the local communities are not directly involved in the tourism development process. Also, the seasonality of tourism concentration in rural areas can create some problems if the carrying capacity of the destination is disturbed. The seasonal character of some rural destinations is affected by the increased concentration of seasonal populations, but most importantly by the lack and discontinuity of investments in rural areas.

Sustainable development of rural areas is possible only if each dimension of rural capital (economic, social, and ecological) is equally treated. Sustainable rural tourism needs to actively support and respect the preferences and aspirations of the local population through direct participation and utilization of endogenous (local) resources to achieve profit and improve local wellbeing while at the same time ensuring the preservation of the natural environment and resources. Thereby, the sustainable development of rural destinations in these countries relies on direct financial assistance from the state, especially when it comes to traffic, communal, and tourism infrastructure. Also, it requires continuous support and proactive education of locals, providing preconditions for future tourism development.

ISBN 978-608-203-354-9